

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁAŃ ZREALIZOWANYCH PRZEZ KRAJOWY PUNKT CENTRALNY EU-OSHA W 2020 R.

osha.europa.eu

EUROPEJSKA AGENCJA BEZPIECZEŃSTWA I ZDROWIA W PRACY – INFORMACJE OGÓLNE

Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (ang. European Agency for Safety and Health at Work, EU-OSHA) działa od 1994 r., jako organizacja Unii Europejskiej której zadaniem jest wspieranie działań zmierzających do poprawy warunków pracy w Europie, przez gromadzenie, analizę i upowszechnianie informacji dotyczących bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia. Jej działalność jest także ukierunkowana na promowanie tematyki bezpieczeństwa pracy, ze szczególnym uwzględnieniem upowszechniania informacji o dobrych praktykach w tym zakresie.

EU-OSHA współpracuje z siecią krajowych punktów centralnych (ang. Focal Points) i tworzonych przez nie krajowych sieci partnerów. Struktury te działają we wszystkich państwach europejskich.

Podstawą działalności Agencji jest przestrzeganie i rozwijanie zasady trójstronności, jako kluczowego elementu europejskiego modelu społecznego, wymienianego w najważniejszych traktatach UE. Przestrzegani tej zasady jest zalecane także w działalności krajowych punktów centralnych.

Obecne prace EU-OSHA są programowane w kontekście wieloletniego programu strategicznego na lata 2018–2023. Na poziomie UE politykę bezpieczeństwa i higieny pracy określają strategiczne ramy bezpieczeństwa i higieny pracy UE na lata 2014–2020. Identyfikują one główne wyzwania oraz cele strategiczne w zakresie bezpieczeństwa pracy oraz kluczowe działania i stosowane instrumenty. EU-OSHA pełni istotną rolę we wdrażaniu ram strategicznych, a jej plany są zgodne z priorytetami polityki UE.

W działalności EU-OSHA obszary strategiczne to:

- Gromadzenie danych faktograficznych i statystycznych, zapewnienie dokładnego i kompleksowego obrazu aktualnych zagrożeń w zakresie BHP, ich skutków zdrowotnych oraz sposobów zapobiegania im i zarządzania nimi, tak, aby umożliwić lepsze zrozumienie tych problemów wśród decydentów i badaczy.
- Przewidywanie zmian i dostarczenie wiarygodnych i wysokiej jakości danych na temat nowych i pojawiających się zagrożeń, odpowiadających na potrzeby decydentów i badaczy oraz pozwalających im na podejmowanie skutecznych działań w odpowiednim w czasie.
- Zapewnienie odpowiednich narzędzi wspierających zarządzanie obszarem bezpieczeństwa pracy, zwłaszcza w małych i średnich firmach oraz zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron w ich dalszy rozwój i upowszechnianie.
- Podnoszenie świadomości i komunikowanie zagadnień dot. bezpieczeństwa pracy we współpracy z wszystkimi zainteresowanymi stronami.
- Dzielenie się wiedzą, wspieranie społeczności BHP przez udostępnianie informacji i narzędzi służących promowaniu tematyki BHP oraz ułatwianie tworzenia i utrzymywania wysokiej jakości zasobów wiedzy.
- Współpraca sieciowa (networking), opracowanie i wdrożenie działań skierowanych do sieci instytucji współpracujących, dla zapewnienia, że działania Agencji odpowiadają potrzebom jej kluczowych interesariuszy; promowania trójstronności na poziomie europejskim i państw członkowskich oraz umożliwienia sieciom aktywnego udziału w działaniach Agencji.

Jako swoje sztandarowe działania i produkty EU-OSHA wymienia:

- Kampanie informacyjne pn. „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy”
- Interaktywne narzędzie online do oceny ryzyka (OiRA)
- Badanie przedsiębiorstw ESENER (od 2020 r. ESENER3)
- OSHwiki – internetową encyklopedię bezpieczeństwa pracy
- Prognozowanie przyszłych zagrożeń w zakresie bhp
- Raporty nt. wybranych zagadnień z zakresu bezpieczeństwa pracy
- Filmy z serii „Napo”.

Jako jedne z najważniejszych zadań w realizacji Programu wymieniane są przedsięwzięcia związane z cykliczną kampanią informacyjną „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy”. Kampania ta jest obecnie największym tego rodzaju przedsięwzięciami na świecie. Każda jej edycja jest poświęcona innemu tematowi z zakresu bhp i prowadzona przez dwa lata. W kampanii uczestniczą organizacje ze wszystkich państw członkowskich UE, państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego, krajów kandydujących i potencjalnych krajów kandydujących.

EU-OSHA bezpłatnie udostępnia przetłumaczone na ponad 20 języków europejskich informacje, praktyczne przewodniki i narzędzia oraz materiały promocyjne. Szczególnym okresem w realizacji kampanii jest coroczny Europejski Tydzień Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (odbywający się w październiku każdego roku). W tym czasie w całej Europie odbywa się najwięcej imprez poświęconych kampanii, takich jak: szkolenia, konferencje i warsztaty, konkursy plakatowe, filmowe i fotograficzne, quizy, kampanie reklamowe i konferencje prasowe. Do innych ważnych elementów każdej kampanii należy Konkurs Dobrych Praktyk, w którym wyróżniane są organizacje, które znalazły innowacyjne sposoby na poprawianie warunków pracy i promowania kwestii bezpieczeństwa i zdrowia. Aby dotrzeć z przesłaniem kampanii do jak największej liczby miejsc pracy w Europie, EU-OSHA współpracuje z wieloma organizacjami i partnerami instytucjonalnymi, np. z Europejską Siecią Przedsiębiorstw (EEN), która zapewnia małym i średnim przedsiębiorstwom europejskim doradztwo i wsparcie.

W celu jak najlepszego wykorzystania zasobów i dostosowania ich do różnorodności w państwach członkowskich EU-OSHA wdrożono tzw. „portfolio approach” - podejście portfelowo, umożliwiające partnerom sieci krajowych punktów centralnych wybór tych usług EU-OSHA, które uważają za najbardziej potrzebne w danym kraju. Programy prac krajowych punktów centralnych, w tym także polskiego, są tworzone na podstawie programu prac Agencji i mają formę ogólnej listy zadań przygotowanych na dany rok dla krajowych punktów, oraz listy zadań wybranych w ramach „portfolio approach”. W celu intensyfikacji działań promujących bezpieczeństwo pracy, krajowe punkty centralne państw członkowskich UE otrzymują wsparcie w formie pakietu usług dotyczących działań informacyjnych, promocyjnych i edukacyjnych prowadzonych w ramach kampanii „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy”. Otrzymanie pakietu usług jest uwarunkowane złożeniem planu i kosztorysu planowanych przedsięwzięć oraz sprawozdania z realizacji kampanii. Pakiet nie pokrywa całokształtu działań realizowanych przez KPC.

Dodatkowe przedsięwzięcia, wykraczające poza tematykę kampanii, mające na celu popularyzację tematyki bhp są realizowane w ramach oferowanego krajowym punktom centralnym pakietu Awareness Raising Portfolio (ARP).

STRESZCZENIE

W 2020 roku w ramach współpracy z Europejską Agencją Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy zrealizowano następujące prace:

1. Upowszechniano informacje pochodzące z projektów i publikacji EU-OSHA dotyczących nowych i narastających zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa pracy:
 - zweryfikowano językowo i redakcyjnie tłumaczenia 9 publikacji EU-OSHA dot. tego zakresu tematycznego; na stronie internetowej KPC udostępniono linki do tych opracowań
 - opublikowano drukiem opracowanie EU-OSHA pt. „Technologia monitorująca: dążenie do dobrostanu w XXI wieku?”.
 - zorganizowano webinarium pt. „Pracujesz zdalnie? Pracuj z głową”, 6.11.2020 r.
2. Upowszechniano wyniki badania ESENER3 przez zorganizowanie konferencji online pn. „Praca w czasach pandemii”, 23.11.2020 r.
3. Zorganizowano rozpoczęcie kampanii informacyjnej pn. „Dźwigaj z głową”, w ramach której:
 - pozyskano patronat honorowy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych
 - pozyskano partnerstwa merytoryczne Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego i Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji.
 - utworzono stronę kampanii i publikowano posty w portalu Facebook (<https://www.facebook.com/dzwigajzglowa>)
 - utworzono stronę internetową kampanii (<https://tiny.pl/72cf4>)
 - zamieszczono informację o kampanii na stronie Instytutu w portalu LinkedIn
 - przesłano do mediów informację prasową
 - zorganizowano profesjonalne nagrania 4 wypowiedzi ekspertów w celu wykorzystania materiałów w mediach społecznościowych
 - przygotowano spot informacyjny nt. kampanii i wyemitowano go na monitorach ekranowych w placówkach medycznych grupy Medicover
 - zorganizowano konferencję online „Kręgosłup na kanapie. Jak zadbać o zdrowie pracując zdalnie”, 1.12.2020 r.

- przygotowano i przedstawiono prezentacje nt. kampanii podczas 3 konferencji i spotkań.
4. Zrealizowano inne zadania wynikające z pełnienia roli Krajowego Punktu Centralnego EU-OSHA:
- zorganizowano pokaz filmu „Wyspa ptaków” dla studentów Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej
 - zweryfikowano językowo i merytorycznie tłumaczenia publikacji EU-OSHA
 - dokonano wyboru publikacji do tłumaczenia na jęz. polski w 2021 r.
 - uczestniczono w pracach międzynarodowego Jury konkursu filmowego 2020 na film dokumentalny dotyczący pracy
 - uczestniczono w cyklicznych spotkaniach z EU-OSHA i krajowymi punktami centralnymi.

PRACE ZREALIZOWANE W 2020 R.

SPRAWOZDANIE SZCZEGÓŁOWE

1. Upowszechnianie informacji pochodzących z projektów i publikacji EU-OSHA dotyczących nowych i narastających zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa pracy

Projekty w zakresie prognozowania mają na celu identyfikację przyszłych problemów w zakresie BHP, które prawdopodobnie wynikną ze zmieniającego się świata pracy i zjawisk takich jak: cyfryzacja, nowe formy pracy i stosunki pracy, praca dla wielu pracodawców, większa różnorodność siły roboczej; trendy demograficzne, postępy w badaniach i innowacjach, zmiany klimatu i zmieniający się styl życia.

Ze względu na sytuację związaną w 2020 r. z pandemią COVID-19, EU-OSHA zmodyfikowała niektóre z planowanych projektów pod kątem tematyki dot. środowiska pracy i ryzyka wynikającego z narażenia pracowników na zarażenie koronawirusem SARS-CoV-2. Przesunięta została m.in. data publikacji raportów z cyklu „Foresight-3” z roku 2020 na rok 2021 r.

Analogicznie ma poziomie Krajowego Punktu Centralnego tematy planowanych wydarzeń zmodyfikowano pod kątem potrzeb informacyjnych przedsiębiorstw związanych z sytuacją pandemii, a tradycyjne wydarzenia takie jak konferencje zamieniono na formułę spotkań online.

- **Upowszechnianie informacji pochodzących z projektu „Prognozowanie przyszłości w zakresie nowych i narastających zagrożeń” (ang. „Identifying new and emerging risks”)**

Projekt EU-OSHA pn. „Prognozowanie przyszłości w zakresie nowych i narastających zagrożeń” dotyczy przewidywania tego, jakie czynniki ryzyka pojawią się w europejskich miejscach pracy, a jakie będą narastały i intensyfikowały się oraz próby prognozowania ich w dłuższej perspektywie czasu. W pierwszej fazie polegał na opracowywaniu scenariuszy dla określonych obszarów tematycznych poprzez analizowanie, co się może wydarzyć, jeżeli nastąpią pewne zmiany technologiczne lub społeczne oraz określaniu skutków dla BHP, na które decydenci - do których m.in. skierowane były jego wyniki, mogą reagować odpowiednimi działaniami prawnymi, organizacyjnymi czy edukacyjnymi.

W ramach upowszechniania tematów z ww. zakresu:

- na podstawie ustaleń z EU-OSHA dokonanych w 2019 r. zweryfikowano językowo i redakcyjnie tłumaczenia 9 publikacji dotyczących tematyki nowych i narastających zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa pracy
- przygotowano do publikacji drukiem i wydano opracowanie EU-OSHA pt. „Technologia monitorująca: dążenie do dobrostanu w XXI wieku?”, wraz ze wstępem, w którym omówiono cykl publikacji na temat nowych i narastających zagrożeń, opracowanych i udostępnionych przez EU-OSHA w latach 2018 – 2020. Celem publikacji jest zwrócenie uwagi na wyniki badań i obserwacji prowadzonych na poziomie międzynarodowym oraz raporty opracowane przez ekspertów, zjawiska i dane omówione w przystępny sposób, tak, aby przekaz komunikacyjny był dostosowany do odbiorców spoza środowiska naukowego. Publikacja ta będzie upowszechniana wśród sieci współpracujących z CIOP-PIB: KSP, Forum Liderów, Sieci Ekspertów ds. BHP, specjalistów bhp i ich stowarzyszeń.
- aby ułatwić użytkownikom krajowym dostęp do publikacji przetłumaczonych na jęz. polski, na stronie internetowej Krajowego Punktu Centralnego poświęconej opracowaniom EU-OSHA (https://www.ciop.pl/CIOPPortalWAR/appmanager/ciop/pl?_nfpb=true&_pageLabel=P26800185)

[591407941038203&html_tresc_root_id=407&html_tresc_id=300003044&html_klucz=407&html_klucz_spis=](#)) zamieszczono informacje i linki do ww. materiałów informacyjnych:

- *COVID-19: Powrót do miejsca zatrudnienia – dostosowanie środowiska pracy i ochrona pracowników*
- *Krótki animowany film z serii NAPO (Napo walczy z pandemią)*
- *Bezpieczeństwo i zdrowie a przyszłość pracy: korzyści i ryzyko związane z wykorzystaniem sztucznej inteligencji*
- *Drukowanie przestrzenne i obróbka przyrostowa – wpływ na kwestie związane z bezpieczeństwem pracy*
- *Technologia monitorująca: dążenie do dobrostanu w XXI wieku?*
- *Prognozy dotyczące nowych i pojawiających się rodzajów ryzyka dla zdrowia i bezpieczeństwa pracy związanych cyfryzacją do 2025 r. Streszczenie raportu.*
- *Rozwiązania w zakresie ostrzegania i nadzoru do celów rozpoznawania chorób związanych z pracą w UE. Streszczenie raportu.*
- *Nanomateriały produkowane w miejscu pracy. Arkusz informacyjny*
- *Wartość bezpieczeństwa i higieny pracy oraz koszty społeczne urazów i chorób związanych z pracą. Prezentacja.*

- zorganizowano webinarium pt. „Pracujesz zdalnie? Pracuj z głową”, 6.11.2020 r.

W planie działań polskiego KPC na 2020 r. przewidziano zorganizowano seminarium na temat nowych i pojawiających się zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa pracy, we współpracy z Fundacją Rozwoju Przedsiębiorczości z Łodzi. Fundacja pełni rolę ambasadora BHP w polskiej części Europejskiej Sieci Przedsiębiorczości (EEN), która na poziomie ogólnoeuropejskim jest jednym z oficjalnych partnerów EU-OSHA. Agencja zaleca krajowym punktom centralnym współpracę na poziomie krajowym z siecią EEN, czego wyrazem w praktyce są wspólnie podejmowane działania oraz upowszechnianie informacji na temat bezpieczeństwa pracy przez ambasadora BHP w formie newsletteru skierowanego do jego otoczenia biznesowego.

Ze względu na sytuację pandemii temat planowanego przedsięwzięcia został zmodyfikowany pod kątem aktualnej sytuacji i potrzeb pracodawców i pracowników. Zgodnie z danymi GUS na koniec czerwca 2020 r. pracę zdalną wykonywało 10 proc. pracujących, a prognozy przewidywały, że jesienią nastąpi kolejny wzrost liczby osób pracujących zdalnie. Jednocześnie badanie ankietowe pt. „Praca zdalna w czasie koronawirusa – bezpieczeństwo, zdrowie i ergonomia pracy” zrealizowane przez Instytut na przełomie kwietnia i maja 2020 r. wykazało, że pracownicy skarżą się na nieergonomiczne stanowiska pracy, trudności w rozdzieleniu obowiązków zawodowych i prywatnych oraz brak kontaktu z innymi pracownikami i przełożonymi. Jednocześnie aż 77% badanych chciałoby jednak w przyszłości łączyć pracę zdalną z pracą w siedzibie pracodawcy (raport dostępny na stronie [praca-zdalna-2020-raport.pdf](#) (ciop.pl)).

Ze względu na powyższe uwarunkowania zamieniono formę seminarium na webinarium, którego temat dotyczył organizacji pracy zdalnej i problemów pracowników wykonujących swoje obowiązki zawodowe w tej formie. Webinarium pn. *Pracujesz zdalnie? Pracuj z głową! Organizacja czasu i efektywna praca własna w warunkach pracy zdalnej* odbyło się 6 listopada 2020 r. w godz. 10⁰⁰ – 12⁰⁰. Wprowadzeniem do webinarium były wyniki ww. badania „Praca zdalna w czasie koronawirusa – bezpieczeństwo, zdrowie i ergonomia pracy”.

Program obejmował następujące zagadnienia:

- jak pracować zdalnie i jak działać online
- jakie są dobre praktyki w tym zakresie
- psychologiczne przyczyny porażek w zarządzaniu czasem i czynniki dezorganizujące pracę – jak je eliminować
- jak przygotować miejsce pracy
- jak wyznaczać priorytety i cele oraz kontrolować zadania z użyciem nowych technologii i technik zarządzania projektami
- jak być pracownikiem dobrze zorganizowanym i skutecznym
- jak redukować stres i radzić sobie z emocjami w kryzysie
- jak prowadzić zdalne spotkania i jak podtrzymywać uwagę uczestników spotkań
- jak zarządzać zespołem rozproszonym pracującym zdalnie.

Webinar poprowadziła Danuta Jacoń-Chmielecka, psycholog, coach i trener z wieloletnim doświadczeniem zawodowym. Wzięło w nim udział 79 uczestników (udział zgłosiło ponad 200), którzy w ankietach oceny spotkania ocenili je jako bardzo satysfakcjonujące.

2. Upowszechnianie informacji nt. europejskiego badania przedsiębiorstw w zakresie nowych i powstających zagrożeń (ESENER)

Wyniki badania ESENER przeprowadzanego przez EU-OSHA cyklicznie od 2008 r. stanowią bazę danych z obszaru bezpieczeństwa pracy, skierowaną przede wszystkim do decydentów i badaczy. Celem ESENER jest dostarczenie źródła danych na temat zarządzania bezpieczeństwem pracy, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń psychospołecznych, czynników wspierających działania na rzecz BHP i utrudnień w tym zakresie, oraz partycypacji pracowników. Badanie zapewnia porównywalność danych na poziomie międzynarodowym i pogłębia zrozumienie, w jaki sposób w europejskich miejscach pracy zarządza się kwestiami bezpieczeństwa pracy. Ponieważ wiele zagadnień ujętych w badaniu jest ściśle związanych z kontekstem, w którym działają przedsiębiorstwa, ESENER przyczynia się również do oceny zarówno unijnych, jak i krajowych strategii w zakresie bezpieczeństwa pracy, zapewniając dodatkowy wskaźnik monitorowania stanu bezpieczeństwa pracy. W przypadku ostatniego badania, wtórne analizy analityczne, oparte na wynikach badań przeprowadzonych w 2019 r., zostaną opublikowane w 2021 r., a dalsze analizy wtórne zostaną zlecone do publikacji w 2022 r.

W raportach z badania ESENER już od 2009 r. wskazywano na narastające problemy psychospołeczne związane z pracą oraz na potrzebę zarządzania tym rodzajem ryzyka zawodowego. W 2020 r. ten temat nabrał nowego wymiaru ze względu na zagrożenia związane ze stresem, przemocą i nękaniami w pracy, które mogą się potęgować wskutek podwyższonego napięcia społecznego, obaw dotyczących zdrowotnych i ekonomicznych skutków pandemii oraz zmian w relacjach międzyludzkich wynikających z upowszechnienia nowych form pracy. W związku z tym w ramach upowszechniania wyników ESENER 3 zorganizowano konferencję online pt. „Praca w czasach pandemii” (23.11.2020 r.). W konferencji wzięło udział **130 uczestników** (rejestracji dokonało ponad 200 osób). Konferencja była transmitowana na stronie Instytutu w portalu Facebook, gdzie oglądało ją około 38 użytkowników. Post z transmisją konferencji osiągnął także wysoką oglądalność (7160 odbiorców, zasięg organiczny). Ponadto, zapis konferencji został na stałe udostępniony na instytutowym kanale YouTube ([\(16\) Centralny Instytut Ochrony Pracy - PIB - YouTube](#)).

3. Rozpoczęcie krajowej edycji europejskiej kampanii informacyjnej „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy”, zaplanowanej na lata 2020 – 2022 pod hasłem „Dźwigaj z głową”

▪ Europejska kampania informacyjna „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy” – informacje ogólne

Na poziomie ogólnoeuropejskim kampania jest organizowana i koordynowana przez EU-OSHA, na poziomie krajów członkowskich przez krajowe punkty centralne Agencji. Bierze w niej udział ponad 30 państw, a materiały informacyjne są przygotowywane we wszystkich językach urzędowych Unii i dostępne na poziomie każdego kraju. Obecna kampania będzie siódmą i podobnie jak poprzednie będzie zdecentralizowana i koordynowana przez EU-OSHA, ale na poziomie państw członkowskich, organizacji partnerskich i miejsc pracy dostosowana do potrzeb danego kraju i uzupełniona jego materiałami i przedsięwzięciami.

Polska organizuje krajową edycję kampanii od 2002 r. Od 2020 r. kampania ma nowy schemat czasowy: została wydłużona do 3 lat (2020 – 2022) i rozpoczyna się w październiku (wcześniej w kwietniu).

▪ Przesłanki merytoryczne do realizacji europejskiej kampanii „Dźwigaj z głową”

Problemy mięśniowo-szkieletowe związane z pracą są jednym z kluczowych priorytetów europejskiej polityki w zakresie bezpieczeństwa pracy i zapobiegania zagrożeniom. Wyraźnie zostało to wyrażone w komunikacie Komisji Europejskiej dot. modernizacji przepisów i polityki w zakresie bezpieczeństwa pracy ze stycznia 2017 r. Zgodnie z wynikami badania ankietowego UE dotyczącego siły roboczej przeprowadzonego w 2013 r., zaburzenia mięśniowo-szkieletowe były najczęstszym rodzajem problemu zdrowotnego związanego z pracą. Wśród respondentów, którzy zadeklarowali, że mają problem zdrowotny związany z wykonywaną pracą, 60% wskazało właśnie na zaburzenia mięśniowo-szkieletowe.

Nadmierne i niewłaściwe obciążenie układu ruchu związane z pracą zawodową jest przyczyną wielu urazów i dolegliwości układu mięśniowo-szkieletowego. Różne stanowiska pracy i wykonywane na tych stanowiskach czynności pracy powodują różne obciążenie układu mięśniowo-szkieletowego. Dominują dolegliwości takie jak zapalenie stawów, zapalenie pochewek ścięgniowych, zapalenie ścięgien, bóle mięśni, zwyrodnienie stawów kręgosłupa oraz zapalenie nerwów.

Wiele badań wskazuje, że schorzenia układu mięśniowo-szkieletowego są w znacznym stopniu wynikiem powstawania obciążeń mechanicznych związanych z wykonywaniem czynności roboczych, nadmiernych obciążeń zewnętrznych jak i niewłaściwej techniki pracy. Przyczyną tych schorzeń jest praca fizyczna związana z dźwiganiem, pchaniem, ciągnięciem, operowaniem ciężkimi narzędziami, ale również praca fizyczna na stanowiskach gdzie dominuje duże obciążenie statyczne związane z niewłaściwą pozycją przy pracy i monotypią czynności pracy, jak np. w przypadku pracy przy komputerze, prac montażowych, pakowania małych przedmiotów.

Problemy mięśniowo – szkieletowe jako zagrożenia zawodowe mają charakter narastający, w związku z powszechnością pozycji siedzącej przy różnego rodzaju pracach, szczególnie tych związanych z pracą przy komputerze, ale także np. w sektorze transportu. Duże znaczenie ma także współczesny tryb życia i wydłużający się czas użytkowania komputerów i innego typu przenośnych urządzeń.

▪ Cele kampanii:

Kampania 2020-2022 koncentruje się na zapobieganiu problemom mięśniowo – szkieletowym i ma na celu wzrost świadomości i zrozumienia istoty tego problemu i jego wieloczynnikowych przyczyn, czynników ryzyka oraz profilaktyki. Ważnym aspektem, który będzie poruszany podczas kampanii będzie wpływ zagrożeń mięśniowo- szkieletowych na przedsiębiorstwa, gospodarkę i społeczeństwo. Kampania ma także na celu stymulowanie bardziej skutecznych działań profilaktycznych, zwłaszcza w odniesieniu do mikro i małych przedsiębiorstw.

Oczekuje się, że w czasie trwania kampanii wiedza i informacje opracowane i promowane w ramach tego działania zostaną upowszechnione wśród głównych grup docelowych i że przyczyni się to do ustanowienia kultury prewencji dotyczącej zaburzeń mięśniowo-szkieletowych związanych z pracą w UE i poza nią.

W odniesieniu do kampanii 2020–22 określono także szczegółowe cele strategiczne:

- Podnoszenie świadomości na temat znaczenia profilaktyki w zakresie zaburzeń mięśniowo-szkieletowych, z uwzględnieniem aspektu biznesowego, przez dostarczanie informacji faktograficznych i statystycznych na ten temat.
- Promowanie oceny ryzyka i proaktywnego zarządzania ryzykiem przez zapewnienie dostępu do odpowiednich zasobów wiedzy i informacji, np. na temat dobrych praktyk, list kontrolnych, narzędzi, wskazówek i materiałów audiowizualnych.
- Wykazanie, że zaburzenia mięśniowo-szkieletowe stanowią problem dla większości pracowników, niezależnie od płci, wieku, miejsca zatrudnienia oraz że można im skutecznie zapobiegać.
- Podniesienie świadomości i wiedzy na temat znaczenia reintegracji/utrzymania w pracy pracowników z przewlekłymi problemami mięśniowo-szkieletowymi oraz tego, jak można tym problemem zarządzać w praktyce.
- Mobilizowanie i stymulowanie skutecznej współpracy między zainteresowanymi stronami, przez ułatwienie wymiany informacji, wiedzy i dobrych praktyk.

▪ **Grupy docelowe kampanii:**

Kampania jest skierowana przede wszystkim do środowisk współpracujących z EU-OSHA, pośredniczących w upowszechnianiu informacji i docieraniu do beneficjentów kampanii na poziomie krajów i miejsc pracy. Są to:

- krajowe punkty centralne i ich sieci
- partnerzy społeczni (europejscy i krajowi)
- sektorowe komitety dialogu społecznego
- decydenci (europejscy i krajowi)
- duże przedsiębiorstwa, federacje sektorowe i stowarzyszenia małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)
- instytucje europejskie i ich sieci (Enterprise Europe Network)
- europejskie organizacje pozarządowe
- społeczność zdrowia publicznego
- placówki edukacyjne i ogólnie sektor edukacji
 - organizacje młodzieżowe
 - specjaliści BHP i ich stowarzyszenia
 - środowisko naukowe związane z obszarem BHP
 - inspektoraty pracy i ich stowarzyszenia
 - projektanci produktów, projektanci przemysłowi.

▪ **Informacje nt. realizacji polskiej edycji kampanii**

W Polsce w 2019 r. schorzenia układu mięśniowo-szkieletowego odpowiadały za 14,8% absencji chorobowych i stanowiły znaczącą część wydatków ponoszonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na świadczenia rehabilitacyjne i rentowe¹. Wyprzedzały je tylko wydatki związane z chorobami psychicznymi i zaburzeniami zachowań.

Głównym celem kampanii jest podniesienie poziomu świadomości i wiedzy pracodawców i pracowników na temat problemów mięśniowo-szkieletowych związanych z pracą, a także zachęcanie do podejmowania odpowiednich działań profilaktycznych. Jest to szczególnie istotne podczas obecnej pandemii COVID-19, wskutek której wzrosła liczba osób pracujących zdalnie, często bez zachowania zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. Dlatego też w pierwszej części kampanii szczególny nacisk został położony na tematy dotyczące organizacji stanowisk pracy z monitorami ekranowymi, pracy zdalnej i długotrwałej pozycji siedzącej. W następnych etapach kampania obejmie także wpływ pracy fizycznej na układ mięśniowo-szkieletowy i profilaktyka schorzeń z tym związanych, a także tematykę powrotu do pracy po przebytych schorzeniach mięśniowo-szkieletowych i rehabilitacji.

Grupy docelowe kampanii to: pracownicy i ich przedstawiciele (związki zawodowe), pracodawcy (i ich stowarzyszenia), specjaliści BHP i działy HR, osoby indywidualne pracujące zdalnie.

Polska edycja kampanii jest oparta na modelu realizowanym podczas poprzednich kampanii informacyjnych z cyklu „Zdrowe i bezpieczne miejsce pracy”, opartym na organizowaniu wydarzeń tematycznych, dystrybucji materiałów informacyjnych, współpracy z partnerami kampanii i organizacji Konkursu Dobrych Praktyk.

W 2020 r. organizując kampanię „Dźwigaj z głową” zrealizowano następujące prace:

- W ramach upowszechniania informacji na temat kampanii w lutym 2020 r. przedstawiono jej tematykę podczas międzynarodowego seminarium pn. „Zdrowe miejsca pracy – rozpoznawanie i postępowanie ze związanymi z pracą zaburzeniami układu mięśniowo-szkieletowego. Uwrażliwienie i profilaktyka w przedsiębiorstwach z wybranych sektorów”, które miało miejsce 21.02.2020 r. w Kołobrzegu i zostało zorganizowane przez NSZZ Solidarność i europejskie związki zawodowe. Uczestniczyło w nim ok. **40 osób**. Prezentacja nt. kampanii zostanie także przedstawiona podczas specjalnej Rady Ogólnopolskiego Stowarzyszenia Pracowników Służby BHP 10.12.2020 r.
- W ramach przygotowań do kampanii uzyskano dla niej patronat honorowy Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i partnerstwo merytoryczne Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego i Polskiego Towarzystwa Rehabilitacji.
- Kampanię rozpoczęto pod koniec października 2020 r. opracowaniem i przesłaniem do mediów informacji prasowej, publikacją postów tematycznych w mediach społecznościowych i na stronie internetowej Instytutu. W wyniku dystrybucji informacji prasowej ukazało się ponad **70 informacji** w mediach internetowych. Wg raportu Brand24 zasięg hasła „Dźwigaj z głową” w okresie od 29.10 do 20.11.2020 r. wyniósł ponad **143 tys. odbiorców** (poza mediami społecznymi).
- Dla celów kampanii założono stronę „Dźwigaj z głową” w portalu Facebook, na której od początku września do końca grudnia zamieszczono około 25 postów, z łącznym zasięgiem ok. **2,7 tys.** (stan na grudzień 2020 r.).
- Informacje o kampanii zamieszczano także na instytucyjnej stronie założonej w portalu LinkedIn (5 postów).
- W miesięczniku „Bezpieczeństwo Pracy. Nauka i Praktyka” (10/2020) ukazał się artykuł informacyjny nt. kampanii (zasięg – **2,5 tys. odbiorców**).
- Przygotowywano i zrealizowano nagranie 4 wypowiedzi ekspertów CIOP-PIB na temat problemów mięśniowo – szkieletowych związanych z pracą, pracy zdalnej, organizacji miejsca pracy i kampanii „Dźwigaj z głową”. Nagrania są wykorzystane w mediach społecznościowych i będą nadal wykorzystywane w dalszych etapach realizacji kampanii. Udostępniła je także w swoim serwisie agencja eNewsroom - informacyjna agencja video, publikująca depesze

ekonomiczne, gospodarcze, giełdowe i polityczne, udostępniane bezpłatnie mediom. Linki do filmów:

- Dr hab. Joanna Bugajska <https://youtu.be/H2HcC3tCC1g>
 - Dr inż. Joanna Kamińska <https://youtu.be/WME9C9cK2dc>
 - Wioleta Klimaszewska <https://youtu.be/WH6E-an2SQI>
 - Dr Tomasz Tokarski <https://youtu.be/KyGzRkUgGKI>
-
- Opracowano stronę internetową poświęconą kampanii, na której są dostępne wszystkie jej materiały informacyjne, informacje o aktualnych wydarzeniach, Konkursie Dobrych Praktyk oraz przekierowania do zasobów informacyjnych CIOP-PIB nt. zagadnień związanych z problemami mięśniowo-szkieletowymi (Europejska Kampania Informacyjna 2020 "Dźwigaj z głową" (ciop.pl).
 - Dla szerszego upowszechnienia tematyki kampanii przygotowano 30-sekundowy spot informacyjny oparty na filmie z serii NAPO (tytuł „Napo w pracy zdalnej”), zakończony hasłem „Gdziekolwiek pracujesz, pracuj zdrowo i bezpiecznie”. Spot był emitowany w placówkach medycznych sieci Medicover (Damian, MediPartner, DentaCare, 69 lokalizacji, 131 ekranów), w dniach 02.11 – 09.11.2020 r., 4-6 razy na 1 godz. Jego zasięg to ponad **834 tys. estymowanych kontaktów**, przy 44 tys. emisjach spotu (zał. 5, raport z emisji spotu).
 - Pracy zdalnej poświęcono konferencję online pt. „Kręgosłup na kanapie. Jak zadbać o zdrowie pracując zdalnie” (1.12.2020 r.). Program konferencji obejmował następujące elementy:
 - *Wprowadzenie do spotkania* – Wioleta Klimaszewska, CIOP-PIB
 - *Ćwiczenia na dobry początek* – film przygotowany przez Krajową Izbę Fizjoterapeutów
 - *Praca zdalna = praca siedząca? Wpływ na zdrowie i samopoczucie, konsekwencje krótko i długoterminowe* – dr hab. med. Joanna Bugajska, prof. CIOP-PIB, Kierownik Zakładu Ergonomii Pracy, CIOP-PIB
 - *Trudne słowo ERGONOMIA. Organizacja miejsca pracy w domu* – dr inż. Joanna Kamińska, Pracownia Biomechaniki, CIOP-PIB
 - *Pracodawca wspierający...aktywność fizyczną pracowników* – Agnieszka Szczypińska, Ośrodek Promocji i Wdrażania, CIOP-PIB
 - *Pora na przerwę* - film przygotowany przez Krajową Izbę Fizjoterapeutów
 - *Praca siedząca – co mogę zmienić już dzisiaj?* – Joanna Lipko, blog *Motivity*.
Napędzani ruchem
 - *Szkoła (zdalna) - nie psuj dzieciom kręgosłupa* – Aleksandra Polanowska-Lenart, Fizjopress
 - *Psychospołeczne problemy w pracy zdalnej* – Andrzej Najmiec, Pracownia Psychologii i Socjologii Pracy, CIOP-PIB
 - *Pozytywne zakończenie* – z ćwiczeniami; film przygotowany przez Krajową Izbę Fizjoterapeutów

Rejestracji na konferencję dokonało około 400 osób, a wzięło w niej udział ponad **350 uczestników**. Konferencja była transmitowana na stronie Instytutu w portalu Facebook (**38 oglądających**, zasięg **posta ok. 11 tys. użytkowników**) oraz na kanale Youtube (<https://www.youtube.com/watch?v=9BGiWNMDXhs&t=687s>), gdzie jest stale dostępna dla zainteresowanych osób.

Podczas konferencji, w porozumieniu z Krajową Izbą Fizjoterapeutów, wykorzystano film pt. „Aktywna przerwa w pracy”. Autorzy wystąpień przywołali także wyniki badania ankietowego CIOP-PIB pn. „Praca zdalna w czasie koronawirusa – bezpieczeństwo, zdrowie i ergonomia pracy”.

- Pakiet informacyjny drukowanych materiałów kampanii (przewodnik, plakat i ulotka) będzie dystrybuowany w 2021 r., ze względu na obecne ograniczenia w odbieraniu wysyłek pocztowych w niektórych organizacjach.
- Na użytek kampanii przygotowano materiał promocyjny, plecak z nadrukiem logotypów kampanii (50 szt.)

Łączny zasięg informacji o kampanii „Dźwigaj z głową” w okresie od października do połowy grudnia wyniósł ponad 970 tys. odbiorców.

4. Inne zadania wynikające z pełnienia roli Krajowego Punktu Centralnego EU-OSHA

- **Zorganizowanie pokazu filmu „Wyspa ptaków” dla studentów Wydziału Zarządzania Politechniki Częstochowskiej (50 uczestników)**

W ramach upowszechniania opracowań i produktów EU-OSHA zorganizowano dla studentów Politechniki Częstochowskiej pokaz filmu dokumentalnego nagrodzonego przez EU-OSHA w 2019 r. podczas przeglądu filmów dokumentalnych na festiwalu filmowym w Lipsku. Pokaz odbędzie się 10.12.2020 r. i będzie mu towarzyszył wykład nt. zarządzania nauką i pracą zdalną, przygotowany przez dr Martę Niciejewską z Politechniki Częstochowskiej. Zaplanowana liczba uczestników pokazu to 100 studentów. Po wydarzeniu studenci zostaną ankietowo zapytani o kwestie związane z długością czasu spędzanego przy komputerze podczas nauki zdalnej, podejmowanie aktywności fizycznej i samopoczucie psychiczne oraz o potrzeby w zakresie radzenia sobie z ograniczeniami spowodowanymi pandemią. Wyniki ankiety zostaną wykorzystane do przygotowania kierunków kolejnych wydarzeń skierowanych do młodych ludzi.

- **Współpraca z Krajową Siecią Partnerów EU-OSHA**

Polska Krajowa Sieć Partnerów (KSP) została utworzona w 2000 r. Jej istnienie i trójstronna struktura są wymogiem Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy. Udział w sieci jest dobrowolny i nie wiąże się ze sformalizowanymi zadaniami. Uczestnikami sieci są najważniejsze instytucje zajmujące się problematyką bezpieczeństwa pracy, przedsiębiorstwa, uczelnie i organizacje, których zasoby informacyjne i doświadczenie w zakresie doskonalenia warunków pracy mogą wspierać działalność KPC. Zadaniem KSP jest wspomaganie działalności KPC, m.in. uczestniczenie w przedsięwzięciach realizowanych przez KPC, udział w opiniowaniu dokumentów i produktów Agencji, jeśli jest to wskazane oraz udział w opracowaniu i omawianiu programu działań KPC na każdy kolejny rok. W skład polskiej Krajowej Sieci Partnerów (KSP) wchodzi obecnie 39 instytucji.

Ze względu na uwarunkowania związane z pandemią koronawirusa w 2020 r. nie odbyło się bezpośrednie spotkanie uczestników KSP, a wszystkie kontakty utrzymywane były drogą mailową i telefoniczną.

Uczestnicy KSP otrzymują cykliczny newsletter „Bezpieczeństwo i zdrowie w pracy”, za pośrednictwem którego są informowani o wydarzeniach, publikacjach i innych projektach prowadzonych przez CIOP-PIB, w tym także tych związanych z EU-OSHA.

Lista uczestników KSP KPC EU-OSHA w 2020 r.

Instytucje państwowe

1. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (od października 2020 r. Ministerstwo Rozwoju, Pracy i Technologii)
2. Państwowa Inspekcja Pracy

3. Zakład Ubezpieczeń Społecznych
4. Główny Inspektorat Sanitarny
5. Urząd Dozoru Technicznego
6. Główny Urząd Statystyczny
7. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości

Związki zawodowe

1. NSZZ „Solidarność”
2. Ogólnopolskie Porozumienie Związków Zawodowych OPZZ
3. Forum Związków Zawodowych

Przedstawiciele pracodawców

1. Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej
2. Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych „Lewiatan”
3. Business Centre Club
4. Związek Rzemiosła Polskiego

Przedsiębiorstwa

1. Arcellor Mittal Poland S.A.
2. Elektrownia Połaniec S.A. – Grupa Electrabel
3. Grupa Azoty Zakłady Azotowe Kędzierzyn S.A.
4. KGHM Polska Miedź S.A.
5. Merrid Controls Sp.z o.o.
6. Polska Spółka Gazownictwa sp. z o.o.
7. Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.
8. Zakłady Azotowe „Puławy” S.A.

Instytucje naukowo-badawcze

1. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie
2. Uniwersytet Humanistyczno – Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie
3. Instytut Medycyny Pracy im. Prof. J. Nofera
4. Instytut Medycyny Wsi im. Witolda Chodźki
5. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych
6. Instytut Techniki Budowlanej
7. Główna Biblioteka Pracy i Zabezpieczenia Społecznego
8. Główny Instytut Górnictwa
9. Politechnika Częstochowska, Wydział Zarządzania
10. Politechnika Warszawska, Inspektorat BHP
11. Politechnika Warszawska, Instytut Automatyki i Robotyki
12. Politechnika Gdańska, Wydział Elektrotechniki i Automatyki
13. Politechnika Poznańska, Wydział Inżynierii Zarządzania
14. Uniwersytet Jagielloński

Organizacje pozarządowe

1. Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości w Łodzi
2. Polskie Towarzystwo Ergonomiczne
3. Stowarzyszenia Absolwentów Studiów Podyplomowych CIOP-PIB
4. Ogólnopolskie Stowarzyszenie Pracowników Służby BHP, Oddział Warszawa Centrum

▪ Weryfikacja językowa i merytoryczna publikacji EU-OSHA

W 2020 r., podobnie jak w poprzednich latach KPC dokonywał weryfikacji językowej i terminologicznej tłumaczeń dokumentów, publikacji i produktów Europejskiej Agencji. Przeprowadzono weryfikację językową następujących publikacji, wybranych w porozumieniu z uczestnikami KSP do tłumaczenia spośród pakietu innych opracowań EU-OSHA:

- 1) Napo, strona dot. MSD - wskazówki dla facylitatorów (4 strony)
- 2) Pomysły na rozpoczęcie w miejscu pracy rozmowy na temat zaburzeń układu mięśniowo-szkieletowego (24 strony)
- 3) Napo w miejscu pracy - czym są zaburzenia układu mięśniowo-szkieletowego? Glosariusz (1 strona)
- 4) Napo w miejscu pracy - czym są zaburzenia układu mięśniowo-szkieletowego? Lista działań (4 strony)
- 5) Wartość BHP: szacowanie społecznych kosztów urazów i chorób związanych z pracą (prezentacja, 27 slajdów)
- 6) Wartość bezpieczeństwa i higieny pracy oraz koszty społeczne urazów i chorób związanych z pracą. Streszczenie raportu (14 stron)
- 7) Bhp a przyszłość pracy: korzyści i ryzyko związane z narzędziami sztucznej inteligencji w miejscach pracy (22 strony)
- 8) Wytyczne UE dotyczące bezpiecznego powrotu do pracy – prezentacja

Proces weryfikacji był wspierany przez Dział Wydawnictw CIOP-PIB. Tłumaczone publikacje są wykorzystywane do upowszechniania działań i projektów EU-OSHA i dostępne na stronie <https://osha.europa.eu/en/publicationsm>.

- **Udział w pracach międzynarodowego Jury konkursu filmowego 2020 na film dokumentalny dotyczący pracy**

Nagroda EU-OSHA jest przyznawana dokumentom, których tematyka koncentruje się na człowieku w zmieniającym się świecie pracy. Nagrodzony film powinien dotyczyć wpływu zmian politycznych i ekonomicznych na sposób w jaki pracujemy i żyjemy, poruszać tematy związane z pracą, takie jak jej warunki fizyczne i psychospołeczne oraz istniejące i nowe zagrożenia w pracy. Tematyka pożądana to także prawa pracownicze oraz bezpieczeństwo i higiena pracy. Film powinien pobudzać do dyskusji, czym obecnie jest dla Europejczyków praca i jakie znaczenie i wymiary mają bezpieczeństwo i zdrowie w pracy.

W 2020 r. zwycięskie filmy były wybierane spośród obrazów nadesłanych na Festiwal Filmów Dokumentalnych DOCLisboa i tam też 28.10.2020 r. ogłoszono wyniki konkursu. Towarzyszyła temu debata na temat wkładu jaki filmy wnoszą w szerszą dyskusję na temat pracy w ujęciu społecznym i politycznym.

Przedstawiciel Krajowego Punktu Centralnego wziął udział w pracach jury konkursu - ocenie i wyborze filmów przedstawionych do konkursu. Łącznie w październiku 2020 r. odbyło się 3 spotkania online członków jury W pierwszym etapie oceniono 10 filmów nominowanych przez EU-OSHA, z których po dyskusji na kolejny poziom wytypowano 4 filmy: „Automotive” (Jonas Heldt / Niemcy / 2020 / 80'), „Rules of the Assembly Line, at High Speed” (Yulia Lokshina / Niemcy / 2020 / 92"), „Underground” (Jeongkeun Kim / Korea Południowa / 2019 / 88'), „The Disrupted” (Sarah Colt / USA / 2020 / 88'). Ostatecznie, na trzecim etapie wyboru finalistów wybrane zostały filmy „Automotive” i „Rules of the Assembly Line, at High Speed”. Filmy te, po dodaniu napisów w jęz. narodowych, będą dostępne dla krajowych punktów centralnych w 2021 r. ([Award Winner 2020 - Safety and health at work - EU-OSHA \(europa.eu\)](#))

- **Przygotowanie planu realizacji kampanii „Dźwigaj z głową” i innych przedsięwzięć dot. bezpieczeństwa pracy realizowanych przy wsparciu EU-OSHA**

W listopadzie 2020 r. przygotowano i przesłano do EU-OSHA wstępny plan przedsięwzięć, które będą zrealizowane w 2021 r. w zakresie kampanii informacyjnej i upowszechniania bezpieczeństwa pracy z wykorzystaniem pakietu usług PR oferowanego przez EU-OSHA wszystkim krajowym punktem centralnym.

- **Przygotowanie informacji do ankiety na temat pracy zdalnej w Polsce w 2020 r.**

W ramach badania i obserwowania zmian zachodzących pod wpływem pandemii w miejscach pracy w Europie, EU-OSHA gromadziła informacje nt. pracy zdalnej w poszczególnych państwach UE: zmian w legislacji, działań podejmowanych przez rządy i organizacje, wpływu pracy zdalnej na bezpieczeństwo i zdrowie pracowników itp. W związku z tym, we współpracy z Zakładem Zarządzania Bezpieczeństwem i Higieną Pracy opracowano obszerne informacje do wypełnienia ankiety, a wypełnioną przesłano ją do EU-OSHA.

- **Udział w spotkaniach z przedstawicielami EU-OSHA i innych krajowych punktów centralnych**

Przedstawiciel Krajowego Punktu Centralnego uczestniczył w cyklicznych spotkaniach z EU-OSHA i innymi krajowymi punktami centralnymi:

- 11-12.02.2020 r. Bilbao
- 02.06.2020 r. spotkanie online
- 26.06.2020 r., spotkanie online
- 27.07.2020 r., spotkanie online
- 9-10.09.2020 r., kick-off webinar dot. kampanii „Dźwigaj z głową”
- 15-16.09.2020 r., spotkanie online
- 25.09.2020 r. szkolenie online nt. strony kampanii „Dźwigaj z głową”
- 17.11.2020 r. spotkanie online grupy ds. kampanii
- 18-19.11.2020 r., spotkanie online

- **Kontynuacja niektórych przedsięwzięć związanych z poprzednimi kampaniami informacyjnymi:**

- Prowadzenie strony kampanii „Stres w pracy? Nie, dziękuję!” w portalu Facebook (52 posty)
- Prowadzenie strony kampanii „Substancje niebezpieczne pod kontrolą” w portalu Facebook (15 postów)
- Przedstawienie prezentacji nt. kampanii „Substancje niebezpieczne pod kontrolą” podczas seminarium pt. "Exchange of best practices from successful health and safety campaigns", Warszawa, 21.01.2020 r. zorganizowanego przez European Federation of Building and Woodworkers i ZZ Budowlani.

¹ Absencja chorobowa i zasiłki z ubezpieczeń społecznych I–IV 2019 r., <https://www.zus.pl/baza-wiedzy/statystyka/czy-wiesz-ze...>